

www.turkishstudies.net/turkishstudies

Turkish Studies

eISSN: 1308-2140

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

Sponsored by IBU

Koronavirüse (Covid-19) Karşı Türkiye'nin Karantina ve Tedbir Politikaları

Quarantine and Precaution Policies of Turkey Against Coronavirus (Covid-19)

İzzet Erdem *

Abstract: Called as Covid-19, the New-Type Coronavirus Disease, which started in late 2019 in China and spread almost to the entire world in early 2020, alarmed all countries that detected the disease. Covid-19, which turned into a pandemic, also caused that Turkey was alarmed for the fight against it. The discourses of the relevant institutions of the state and expert scientists are considered to be examined in the context of the first struggle within this framework. In the present study, the reflex of Turkey against Covid-19 pandemic as of the first case was detected within the initial 22-day period (10-31 March 2020) was evaluated. In this context the Official Gazette of the Republic of Turkey mainly Decisions by the decision taken by the other Ministries concerned with a number of organizations and applications have been examined. The purpose of the study was to analyze the initial general manifestations of Turkey against Covid-19 pandemic and the awareness policies, prevention and quarantine works, and also to question its efficiency in these works. Another aim is to make it possible to compare this process and the result of the questioning with similar studies to be carried out for different countries. As a conclusion, it was determined in the study that Turkey started to take precautions against Covid-19 disease before first cases were detected, and activated certain mechanisms to arouse awareness among people and for social isolation. The scientific committee created specifically for the epidemic played an important role in making decisions. Decisions regarding the prohibitions and precautions were taken gradually and parallel to the distribution of the cases and deaths, and policies supporting and prioritizing the health of the people were adopted.

Structured Abstract: Introduction and Aim of Study

Called as Covid-19, the New-Type Coronavirus Disease, which started in late 2019 in China and spread almost to the entire world in early 2020, alarmed all countries that detected the disease. Covid-19, which turned into a pandemic, also caused that Turkey was alarmed for the fight against it. The discourses of the relevant institutions of the state and expert scientists are considered to be examined in the context of the first struggle within this framework. In the present study, the reflex of Turkey against Covid-19 pandemic as of the first case was detected within the initial 22-day period (10-31 March 2020) was evaluated. In this context the Official Gazette of the Republic of Turkey mainly Decisions by the decision taken by the other Ministries concerned with a number of organizations and applications have been examined.

Human communities have been exposed to pandemics, both locally and on a country-by-country basis also affecting continents throughout entire history. These outbreaks varied in terms of speed and scale, and some countries were either late or incapable in taking basic precautions for their people. Although

* Dr. Öğr. Üyesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sağlık Yönetimi
Asst. Prof. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Health
Management

ORCID 0000-0003-1805-1597

izzeterdem42@gmail.com

Cite as/ Atıf: Erdem, İ. (2020). Koronavirüse (Covid-19) karşı Türkiye'nin karantina ve tedbir politikaları. *Turkish Studies*, 15(4), 377-388. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.43703>

Received/Geliş: 19 May/Mayıs 2020

Accepted/Kabul: 10 August/Ağustos 2020

Copyright © MDE, Turkey

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 30 August/Ağustos 2020

CC BY-NC 4.0

vaccines, drugs or various treatments for certain diseases were found with the development of medical sciences and technology, unprecedented epidemics were always there causing serious losses of life. One of these pandemics is the Covid-19, which knocked on the door of the world in late 2019.

Method

In this study, the presidential decrees of Republic of Turkey released in Official Gazette and the decisions of ministries and other institutions were analyzed.

Findings

The first Coronavirus (Covid-19) case was detected on 10 March 2020 in Turkey, and was announced with a press release on the night of March 11 by the Minister of Health (27). Although some precautions were taken before the first case, the number of precautions increased and their scope were extended based on subsequent cases and deaths. Firstly, the Ministry of Health, the Ministry of Interior, other ministries, and other relevant institutions took some precautionary decisions to prevent contamination and to minimize the rate of the spread of the virus. A "COVID-19 Case Report Form" was created by the Ministry of Health, General Directorate of Public Health to register the individuals with the new type of Coronavirus.

As a result of the decision that was taken at the meeting of the Science Board, where the precautions that would be taken against the Coronary Virus Disease (Covid-19) were discussed, attended by senior executives and specialists a few days before the first case was made certain, it was announced that education was interrupted in all higher education institutions for 3 weeks as of March 16, 2020. Flight restrictions were introduced to 21 countries from Turkey to avoid the transportation of the disease to and from other countries as the first step. The Ministry of Interior sent continuous circulars to Governors' Offices during this pandemic process.

Conclusion

The Covid-19 pandemic is followed anxiously in Turkey, as it is the case for many countries in the world. One case was detected on March 10, 2020, and one person died on March 17 because of Covid-19. The total number of cases was 13.531, with 214 deaths on March 31, 2020 (65). In this process, the recommendations and decisions of the Science Board, which was established in the Ministry of Health, were instantly put into effect by the Government. It is understood that all the ministries, especially the Ministry of Health, and other official institutions acted jointly in this process. The agreement among state institutions speeded up and facilitated the precautions. The importance of social distance, isolation and staying at home was constantly emphasized through the media, government officials, and official channels. We believe that the decisions taken and the policies implemented in the 22-day period following the emergence of the first case in Turkey constitute a good state reflex although they cannot be considered perfect. It was not completely possible that the decisions and practices were fully obeyed by the public. For this reason, although there were debates about the proclamation of curfew and state of emergency, the advice of the authorities and specialists was that everyone would declare their own state of emergency.

Since the pandemic spreads at an enormous speed especially in the USA and in Italy, Spain, France, Great Britain and other European Countries, we hope that the present study will be a reference for future studies that will compare the policies of Turkey in initial days and other countries in this fight against Covid-19.

When an outbreak occurs in any country of the world, all countries, especially neighboring countries, should take their precautions. During this period, the establishment of a special epidemic committee in the country guides the steps to be taken by the state. Governments are able to take snap decisions, as in the example of Turkey. The experience gained in the process of Turkey pandemic is thought to contribute to global health of sharing with other countries.

Keywords: Health Policy, Disease, Pandemic, Coronavirus, Covid-19

Öz: 2019 yılının sonlarında Çin'de başlayıp 2020'nin ilk aylarında neredeyse tüm dünyaya yayılan ve Covid-19 olarak adlandırılan yeni tip koronavirüs hastalığı vaka görülen tüm ülkeleri alarm durumuna geçirmiştir. Pandemiye dönüşen Covid-19 Türkiye'yi de kendisine karşı mücadelede harekete geçirmiştir. Başta devletin ilgili kurumları ve uzman bilim insanlarının söylemleri bu çerçevede ilk mücadele bağlamında incelenmeye değer görülmektedir. Bu çalışmada Türkiye'nin Covid-19 pandemisine karşı ilk vakanın görülmesinden

itibaren ağırlıklı olarak 22 günlük süre içindeki (10-31 Mart 2020) refleksi değerlendirilmiştir. Bu bağlamda ağırlıklı olarak Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete Kararları ile Bakanlıklar ile diğer ilgili bazı kuruluşların aldıkları kararlar ve uygulamalar incelenmiştir. Bu çalışma ile Covid-19 salgınına karşı yürütülen bilinçlendirme, salgını önleme ve karantina çalışmalarında Türkiye'nin ilk günlerdeki mücadele politikasının genel resminin görülmesi ve yeterliliğinin sorgulanması amaçlanmıştır. Bir diğer amaç ise ele alınan bu sürecin ve sorgulamadan çıkacak sonucun daha sonra farklı ülkeler için yapılacak benzer çalışmalarla kıyas yapabilme imkânı oluşturmaktır. Sonuç olarak Türkiye Covid-19 hastalığına karşı vaka görülmeden evvel tedbirleri almaya başlamış, halkın bilinçlendirilmesi ve sosyal izolasyon için belirli mekanizmalar harekete geçirilmiştir. Salgına özel oluşturulan bilim kurulu kararların alınmasında önemli rol oynamıştır. Yasaklar ve önlemlere ilişkin kararlar kademeli olarak vaka ve ölümlerin yayılımına paralel olarak alınmaya başlanmış ve halkı destekleyici ve sağlığını önceleyen politikaların benimsendiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Politikası, Hastalık, Salgın, Koronavirüs, Covid-19

Giriş

Tarih boyunca insan toplulukları gerek yerelde, gerek ülke bazında gerekse de kıtaları etkileyen salgınlara maruz kalmışlardır. Bu salgınlar hız ve ölçek bakımından farklılık göstermiş, bazı devletler halkları için temel önlemleri almakta ya geç, ya da aciz kalmışlardır. Tıp bilimleri ve teknolojinin gelişimiyle her ne kadar belirli hastalıkların aşısı, ilacı veya çeşitli tedavileri bulunmuşsa da daha evvel görülmemiş salgın hastalıklar hep olagelmiş, ciddi can kayıplarına neden olmuşlardır. Bu pandemilerden biri de 2019 yılının sonlarında dünyanın kapısını çalan Covid-19'dur.

Koronavirüsler hayvanlarda veya insanlarda hastalığa sebep olabilen büyük bir virüs ailesidir. Koronavirüslerin soğuk algınlığından Orta Doğu Solunum Sendromu (MERS) ve Şiddetli Akut Solunum Sendromu (SARS) gibi daha şiddetli hastalıklara kadar solunum yolu enfeksiyonlarına neden olduğu bilinmektedir (WHO, 2020a). En son keşfedilen ve Aralık 2019'un sonunda belgelenen Koronavirüs (Coronavirus) salgını ilk olarak Çin'in Hubei eyaletinin Wuhan şehrinde deniz ürünleri pazarında bulunmuş kişilerde tespit edilmiş (Henwood, 2020) ve 31 Aralık 2019'da nedeni bilinmeyen bir pnömoni olarak Çin'deki DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü) Ülke Ofisi'ne bildirilmiştir (WHO, 2020b; Manderson ve Levine, 2020). Epidemiyolojik araştırmalar bu salgının deniz ürünleri pazarı ile ilişkili ve muhtemel bir yarasa kaynaklı virüs olduğu üzerinde yoğunlaşmaktadır (Wu vd., 2020; Zhou vd., 2020). İlk olarak SARS virüsüne genetik benzerliği nedeniyle SARS-Cov-2 olarak isimlendirilmiş bu virüs hastalığına 11 Şubat 2020'de COVID-19 (Coronavirus Disease 2019) adı verilmiştir (WHO 2020a; Seah ve Agrawal, 2020; Ahmad ve Hui, 2020). Hastalık 2020 yılının ilk iki ayında Çin'den neredeyse tüm dünya ülkelerine yayılmış (Henwood, 2020; Ajami, 2020; Gong vd., 2020; Gu ve Li, 2020; Dhama vd., 2020; Loeffelholz ve Tang, 2020) ve 30 Ocak 2020'de Dünya Sağlık Örgütü tarafından önce küresel acil durum ilan edilmiş (WHO, 2020c), 11 Mart 2020'de ise Covid-19 pandemi olarak ilan edilmiştir (WHO 2020d; Ali, 2020). Dünya Sağlık Örgütü'nün 31 Mart 2020 tarihli durum raporuna göre küresel ölçekte 750.890 Covid-19 vakası tespit edilmiş ve buna bağlı olarak 36.405 ölüm gerçekleşmiştir (WHO, 2020e). Bu sayıların takip eden aylarda artarak devam edeceği düşünülmektedir.

Virüse Karşı Mücadele: Tedbir Ve Karantina Politikaları

Covid-19 vakalarının komşu ülkeler İran, Irak, Yunanistan ve Bulgaristan'da da görülmeye başlamasıyla Türkiye de mevcut duruma göre koronavirüsle mücadelesini hızlandırarak yeni tedbirler almaya başlamıştır. 2020'nin Ocak ayında çoğunluğu alanlarında uzman tıp doktoru olan 26 kişilik Bilim Kurulu oluşturularak virüse karşı ulusal mücadelede devletin bilimsel danışma mekanizması tesis edilmiştir (wikipedia.org, 2020).

Cumhurbaşkanlığı koordinasyonunda ve takibinde (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2020) Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü tarafından Bilim Kurulu'nun çalışması olarak 11 Mart 2020 tarihli COVID-19 Rehberi hazırlanmıştır. Rehberde koronavirüs ile ilgili genel bilgiler

verilmekte, epidemiyolojisinden bahsedilmekte ve bulaşma yöntemleri anlatılmaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı 2020a). Sağlık Bakanlığınca hazırlanan hac ve umre seyahatlerinde dikkat edilecek hususları içeren rehber kitapçıkta ise ziyaretçiler için enfeksiyonlar ve genel bulaşıcı hastalıklara dair bilgiler verilmiş, tehlikeli belirtiler anlatılarak korunma önlemleri açıklanmıştır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020b). Benzer şekilde hazırlanan afişler ile yeni koronavirüsün belirti ve korunma yolları, belirti durumunda yapılması gerekenler ve sıkça sorulan sorular kısmından oluşan bilgilendirici materyaller hazırlanmıştır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020c). Bu materyallerden halkın bilinçlendirilmesi için bireyi ve ülkeyi koronavirüsten koruyacak 14 kuralın anlatıldığı video ve afişler, internet ve medya kanalı ile topluma sürekli hatırlatılmıştır (Youtube, 2020, T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020d). Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından “Yeni tip koronavirüsten ve tüm virüslerden korunmak için toplumda farkındalık oluşturulması” konulu 1 adet (Üst Kurul Karar Tarihi: 05.02.2020) (RTÜK, 2020a) ve “Yeni koronavirüs hastalığı (COVID-19) ile ilgili genel bilgi vermek ve yeni koronavirüs hastalığı ve tüm virüslerden korunmak için toplumda farkındalık oluşturulması” konulu 1 adet (Üst Kurul Karar Tarihi: 25.03.2020) spotun zorunlu yayın olarak yayınlatılması kararı alınmıştır (RTÜK, 2020b).

Yeni tip koronavirüs enfeksiyonlu kişilerin kayıt altına alınması amacıyla Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü tarafından “COVID-19 Vaka Bilgi Formu” oluşturulmuştur. Riskli temasa maruz kalan kişilerin listesinin sağlık müdürlükleri veya toplum sağlığı merkezleri tarafından doldurularak Halk Sağlığı Hizmetleri Başkanlığına bildirilmesi ve oradan da Bulaşıcı Hastalıklar Daire Başkanlığına iletilmesi amacıyla İzlem Formu oluşturulmuştur (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020e).

Sağlık merkezlerinde yoğunluğun asgari düzeyde tutulabilmesi ve sağlık çalışanlarının üzerindeki iş yükünün azaltılması amacıyla tüm sağlık hizmet sunucularında belirli önlemlerin alınması ihtiyacı hasıl olmuştur. Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan “Pandemi Hastaneleri” genelgesinde hastanelere müracaat eden hastaların, koronavirüs tanısı kesinleşinceye kadar kamu, devlet ve vakıf üniversitesi hastaneleri ile tüm özel sağlık kuruluşlarınca kabul ve tedavi süreçlerinin yapılması zorunlu kılınmıştır. Bünyesinde Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik Mikrobiyoloji, Göğüs hastalıkları, İç Hastalıkları uzmanı hekimlerden en az ikisinin bulunduğu ve 3. seviye erişkin yoğun bakım yatağı bulunan hastaneler Pandemi Hastanesi (COVID-19 tanısı almış (test pozitif) vakaların tedavi sürecinin yapılmış olduğu hastane) olarak kabul edilmiştir. Pandemi hastanelerinin çalışma yöntemi ve uyacakları kurallara da aynı genelgede maddeler halinde izah edilmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı 2020f).

Türkiye’de ilk koronavirüs (Covid-19) vakası 10 Mart 2020 tarihinde tespit edilmiş ve Sağlık Bakanı tarafından 11 Mart gecesinde basın açıklamasıyla duyurulmuştur (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020g). İlk vakadan önce bazı tedbirler alınmakla beraber, sonraki vakalar ve ölümlere bağlı olarak tedbirlerin sayısı artmış ve kapsamı genişletilmiştir. Bulaşmanın önüne geçebilmek ve yayılma hızını en az seviyeye düşürebilmek için başta Sağlık Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı ile diğer bakanlıklar ve ilgili diğer kurumlar tedbir amaçlı bazı kararlar almışlardır.

İran’ın Türkiye’nin doğu sınır komşularından olması ve 2020’nin ilk aylarında ülke içinde tırmanan virüs kaynaklı vaka ve ölüm sayıları, Türkiye’yi sınır güvenliği bağlamında birtakım tedbirler almaya sevk etmiştir. İran’da ilk ölümlere bağlı olarak İran’daki vakalar yakından takip edilerek Bilim Kurulu zaman zaman İran gündemli toplanmış ve ilgili tüm kurum ve kuruluşlar ülkenin kapısına dayanan salgına dair İran makamlarıyla resmi görüşmeler gerçekleştirmiştir. Virüsün İran sınırından girişinin önlemesi için kara hudut kapılarında tedbirler genişletilmiştir. Bu tedbirler kapsamında hudut kapılarında 24 saat hizmet veren eğitimli sağlık personeli ihdas edilmiştir. Sınır kapılarına termal kamera yerleştirilerek hasta olan, ateş veya öksürük, burun akıntısı, hapsirlik, halsizlik ve solunum sıkıntısı gibi hastalık belirtisi olan yolcuların sınırdan girişi engellenmeye çalışılmıştır. Bu önlemler alınırken diğer yandan da antiviral ilaç ve medikal malzemelerin depolanmasına hız verilmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020h).

Sağlık personelinin mesai kaybını önlemek, zaman tasarrufu sağlamak ve yapılacak çağrılara süratle icabet edebilmek amacıyla sağlık kuruluşuna yakın bulunan kamu sosyal tesislerinden yararlanmak isteyenler ile kendi kurumundan başka bir kuruma görevlendirilenlerin, 31.05.2020 tarihine kadar kamuya ait sosyal tesislerden ücretsiz olarak yararlanabilmesine fırsat tanınmıştır. Ek olarak tüm sağlık çalışanları için ilgili belediyenin kararı ile toplu taşıma hizmetlerinden ücretsiz yararlanabilmesinin yolu açılmıştır (T.C. Resmi Gazete, 24.03.2020, Sayı: 31078).

İlk vakanın kesinleşmesinden birkaç gün evvel devletin üst düzey yöneticilerinin ve uzmanların katıldığı toplantıda alınan karar gereğince tüm yükseköğretim kurumlarında 16 Mart 2020 tarihinden itibaren 3 haftalığına eğitime ara verildiği duyurulmuştur. İvedilikle yükseköğretim öğretim kurumlarının dijital ve uzaktan eğitime hazırlık yapmaları istenmiştir (YÖK, 2020a). İlerleyen günler için de üniversiteler için eğitim öğretim sürecinin bahar dönemi için sadece uzaktan eğitim, açık öğretim ve dijital yollarla öğretim imkânlarıyla sürdürülmesi kararına varılmıştır (YÖK, 2020b). Üniversitelerin tatil edilmesiyle boşalan öğrenci yurtlarının bir kısmı umre ibadeti için Suudi Arabistan'da bulunan Türk vatandaşlarının dönüşte 14 günlük izolasyon süreci için tahsis edilmiştir (T.C. Gençlik Ve Spor Bakanlığı, 2020a; T. C. Gençlik Ve Spor Bakanlığı, 2020b).

Hastalığın diğer ülkelerden taşınmaması için ilk aşamada Türkiye'den 21 ülkeye uçuş kısıtlaması getirilmiştir. Bu ülkeler; Çin Halk Cumhuriyeti, İran, Irak, İtalya, Güney Kore, Almanya, Fransa, İspanya, Norveç, Danimarka, Belçika, Avusturya, İsveç, Hollanda, İngiltere, İsviçre, Mısır, İrlanda, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan ve Azerbaycan'dır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020i). Sayılan ülkelere ek olarak Sağlık Bakanlığı Bilim Kurulu kararlarına göre; 21 Mart 2020 saat 17:00 itibarıyla Türkiye tarafından uçuşların durdurulduğu bu ülkelere ilave olarak 46 ülkeye daha uçuşlar durdurulmuştur (Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü, 2020a; Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü, 2020b). 27.03.2020 tarihinde ise Türkiye'den yurt dışına olan bütün uçuşlar durdurulmuştur (Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü, 2020c).

İçişleri Bakanlığı bu salgın sürecinde sürekli olarak valiliklere genelgeler göndermiştir. İçişleri Bakanlığı'nın 16 Mart tarihli Coronavirüs konulu genelgesinde 81 şehirde toplu vakit geçirilen mekânların faaliyetleri geçici bir süreliğine durdurulmuştur. Aynı genelge ile sivil toplum kuruluşlarının her türlü toplantı ve faaliyetleri ertelenmiş ve taziye evlerinin faaliyetleri de durdurulmuştur (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020a).

Salgın ile mücadele kapsamında alkollü ve/veya alkolsüz tüm lokanta ve restoranların yanı sıra pastane ve benzeri işyerlerinde sadece paket servis olacak şekilde ve "al-git" usulünde müşterilerin kalmasına müsaade etmeden hizmet verilmesine izin verilmiştir. Bu nedenle lokanta/restoranlar ile pastane ve benzeri işyerlerinin oturma alanlarını kaldırmaları istenmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020b). Fiziksel temasın önüne geçilebilmesi için berber, kuaför, güzellik salonu/merkezi vb. işyerlerinin faaliyetleri geçici bir süreliğine durdurulmuştur (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020c).

İçişleri Bakanlığının 21.03.2020 tarihli genelgesi doğrultusunda 65 yaş ve üzerindeki kişiler ile bağışıklığı zayıf, kronik akciğer hastalığı, astım, KOAH, kalp/damar hastalığı, böbrek, hipertansiyon ve karaciğer hastalığı olanların yanı sıra bağışıklık sistemini bozan ilaçları kullanan vatandaşların dışarı çıkmaları yasaklanmıştır. Bu kişilerin açık meydanlarda parklarda vakit geçirmeleri ve toplu ulaşım araçlarını kullanmaları da sınırlandırılmıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020d). Kamu çalışanlarına yönelik ilave tedbirler kapsamında yeni tip koronavirüs (Covid-19) salgınının yayılımının minimizasyonu amacıyla 22 Mart 2020'de yayınlanan Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile salgınla mücadeleyi zaafiyete uğratmaması ve kamu hizmetlerini aksatmaması ve asgari personelin çalıştırılması şartıyla çalıştırılma şekli dikkate alınmaksızın kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlara uzaktan çalışma ve vardiyalı çalışma gibi esnek çalışma yöntemlerinin uygulanabileceği bildirilmiştir (T. C. Resmi gazete, 22.03.2020, Sayı: 31076). Yayılımın

önlenmesine ek olarak valilik ve kaymakamlık toplantılarının da tarafından ertelenmesi kararlaştırılmıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020e). İlerleyen günlerde açıklanan tedbir paketiyle özel sektörde de minimum personelle ve esnek çalışmaya geçilmesi istenmiştir (www.trthaber.com, 28.03.2020).

Marketlerin 09:00-21:00 arasında hizmet vermesi istenerek market içindeki en fazla müşteri sayısının hizmet sunulan alanın onda biri kadar olması şart koşulmuştur. Örneğin 100 metrekaarelik bir markette aynı anda en fazla 10 müşteri olabilecektir. Her marketin maksimum müşteri sayısını market girişlerine asarak ilan edilmesi istenmiştir. Şehir içindeki yoğunluğun azaltılması için tüm şehir içi ve şehirlerarası çalışan toplu taşıma araçlarının (şehirlerarası yolcu otobüsleri dâhil); araç ruhsatında belirtilen yolcu taşıma kapasitesinin %50'si oranında yolcu kabul etmesi; araç içindeki yolcuların oturma şeklinin yolcuların birbirleriyle temasını engelleyecek şekilde olması yönünde düzenleme yapılmıştır (T. C. İçişleri Bakanlığı, 2020f). Zaruret dışı madde ve eşyaların pazarlarda satışa sunulması ikinci bir açıklamaya kadar durdurulmuştur (T. C. İçişleri Bakanlığı, 2020g). İçişleri Bakanlığı'nın 27.03.2020 tarihli valiliklere göndermiş olduğu ek genelgede virüse karşı başarı sağlanıncaya kadar cumartesi ve pazar günlerinde, yerleşim merkezlerindeki sahil, mesire ve ören mekânlarında, piknik alanlarında; piknik ve yürüyüş gibi aktivitelerde bulunmak yasaklanmıştır. İl ve ilçelerde yerel yönetimlerce gerekli haller dışında dışarı çıkılmaması için ikaz/anons uygulaması devreye sokulmuştur (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020h). 28.03.2020 tarihli Cumhurbaşkanlığı Talimatı ile tedbirlerin kapsamı daha da genişlemiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020i).

Günlük hayatta yoğunluğu azaltacak kısıtlamalara yeni eklemeler devam etmiştir. İstanbul, Ankara ve İzmir'de ticari taksilerin 30.03.2020 Tarihi Pazartesi saat 00.01'den itibaren trafiğe çıkışlarında plakasının son hanesine göre sınırlamaya gidilmiştir. Buna göre bir gün plakasının son rakamı tek olan, bir gün çift rakam olan ticari taksiler trafiğe çıkabilecektir (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020j)

Toplu halde bulunmayı önleme amaçlı olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın aldığı kararda; İslamda farz bir namaz olan Cuma namazının can ve mala yönelik tehlike ile hastalık gibi mazeretler ile mubah sayılabileceği ifade edilmiştir. Bu çerçevede koronavirüs hastalığının görüldüğü ülkelerde yaşayan ve yüksek risk grubunda bulunan müslümanların mazeretli sayılacağı ve koronavirüs hastalarının veya şüphe nedeniyle gözetim altında tutulanların Cuma namazı veya başka bir gerekçeyle insanların toplu halde bulunduğu mekânlara gitmelerinin caiz olmadığı ilan edilmiştir (Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, 2020).

Milli Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığının istişaresi sonucu koronavirüsle mücadelede Milli Savunma Üniversitesi'ne bağlı okullar tatil edilmiştir. Bu kurumları ilgilendiren toplu buluşmalar da iptal edilmiştir. Birliklere, karargâhlara ve kurumlara ziyaretçi alımı yasaklanmıştır. Orduvepleri ve misafirhanelere; görevli personel ile mücbir sebepler için konaklayanlar haricinde kimsenin kabul edilmemesi ve günü birlik girişlere izin verilmemesi, milli ve uluslararası tatbikatlar ertelenmesi ve yurtdışı geçici görevler de ikinci bir emre kadar durdurulması kararı alınmıştır. Hudut birliklerine de yasa dışı geçişlerde virüse karşı koruyacak şekilde koruyucu elbise ve maske takviyesi yapılmıştır (T.C. Milli Savunma Bakanlığı, 2020).

Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde Strateji Geliştirme Başkanlığı 13.03.2020 tarihli bir genelge yayınlarak bakanlık, merkez ve taşra teşkilatı ile bağlı ve ilgili kuruluşlarınca koronavirüse ilişkin yapılması gerekenler ve diğer riayet edilecek hususlar ifade edilmiştir. Genelgenin içeriğinde personelin koronavirüs riskine karşı önerilen 14 kurala uyması, hizmet verilen vatandaşların kuruluş içinde tutulması, Bakanlık izniyle açılan özel kreş, gündüz bakımevi ve çocuk kulüplerinin tatil edilmesi ve sağlık raporuna dayalı ilaç alacak hastaların reçete düzenlenmeksizin rapor sürelerinin uzatılması hususları yer almaktadır. Kişiler arasında el ile temasın engellenmesi için özel sağlık kurumlarına başvuruda uygulanan biyometrik kimlik doğrulama yöntemlerinin ikinci bir duyuruya kadar askıya alınması genelgede yer alan diğer bir

maddedir (T.C. Aile, Çalışma Ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020a; T.C. Aile, Çalışma Ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020b; T. C. Aile, Çalışma Ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020c). Bakanlık diğer bir icraat olarak engelli vatandaşlar için işaret dilinde “Koronavirüs Riskine Karşı Uymamız Gereken 14 Kural” başlığı ile bir video hazırlamıştır. Videoda koronavirüsün nasıl bulaştığı anlatılmış ve alınması gereken tedbirler sıralanmıştır. Sağlık Bakanlığının virüsle ilgili kamuoyuna ilettiği 14 tedbir, bu video ile işitme engelli vatandaşlar için erişilebilir hale getirilmiştir (T.C. Aile, Çalışma Ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020d).

Gençlik ve Spor Bakanlığı'nca kota müsabakalarına yönelik olmayan 80'in üzerinde yurt içi ve yurt dışı organizasyon ertelenmiştir. Gençlik faaliyetleri, gençlerin yurt dışı seyahatleri, yurt dışından gelen gençlerin kamplarla ilgili çalışmaları ve diğer organizasyonlar en az 2 ay ertelenmiştir. Spor alanlarının temizliğiyle ilgili spor merkezlerinin, spor tesislerinin, havuzların, statların ve salonların hijyeni noktasında, bu merkezleri kullanan sporcu ve vatandaşların bilinçlendirilmesi, her anlamda bilgi verilmesi ve bilgilere yönelik olarak da ilgili antiseptikler ile dezenfektanların temin edilmesi için çalışmalar başlatılmıştır (T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı, 2020c). TFF (Türkiye Futbol Federasyonu) tarafından öncelikle Nisan ayı sonuna kadar futbol müsabakalarının seyircisiz oynanması kararlaştırılmış (Türkiye Futbol Federasyonu, 2020a) daha sonra Gençlik ve Spor Bakanlığı ile TFF arasında Covid-19 salgınına karşı sportif tedbirlerin değerlendirildiği toplantıdan çıkan sonuçla liglerin ileri bir tarihe ertelendiği duyurulmuştur (Türkiye Futbol Federasyonu, 2020b).

Ticaret Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı Bilim Kurulunun kararlarına riayet ederek 2020'de fuar takvimindeki fuarlardan 16 Mart ve 30 Nisan döneminde Türkiye'de düzenlenmesi kararlaştırılan tüm ulusal ve uluslararası fuarları 1 Mayıs 2020 sonrası döneme ertelemiştir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2020a). Bakanlık bir yandan ticari fuar ve toplantıları ertelerken diğer yandan da salgından istifade ederek halkın aleyhine gıda ve maske, eldiven ve tulum gibi tıbbi malzemelerde yüksek fiyat artışında bulunan tedarikçi işletmelere karşı denetimleri sıklaştırarak şikâyet kanallarını aktifleştirmiştir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2020b).

Koronavirüsle mücadelede zanlı ve mahkûmların sağlığı için de harekete geçilmiştir. Bu kapsamda Adalet Bakanlığı ceza infaz kurumlarındaki tedbirleri artırmıştır. Araçlar ve binalar dezenfekte edilmiştir. Bu dönemde ilk kabul işlemleri esnasında hastalık belirtisi gözlemlenen tutuklu ve hükümlüler, hastanelere sevk edilerek sağlık raporları doğrultusunda ceza infaz kurumlarına kabul edilmiştir. İlk kez kuruma gelen tutuklu ve hükümlüler ise 14 gün süreyle ayrı bir bölümde tutulmaktadır. Yüksek ateş, öksürük gibi rahatsızlıkları gözlemlenen tutuklu ve hükümlülerin, gecikmeksizin hastaneye sevkinin sağlanması, tedavileri tamamlanan ve test sonuçları negatif çıkanların kuruma tekrar kabulü ilkesi uygulanmaktadır (T. C. Adalet Bakanlığı, 2020). Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından da virüsle mücadele kapsamında tüm ülkede ekmeklerin ambalaj ile satılması şartı yürürlüğe konmuştur (T. C. Tarım Ve Orman Bakanlığı, 2020).

Noterlerde yoğun insan sirkülasyonu olduğundan bu mekânda koronavirüsün vatandaşlara zarar verme riskini ortadan kaldırmak için Adalet Bakanlığı ile Türkiye Noterler Birliği'nin işbirliği ile noterlerin tek ve çift olmasına göre nöbet sistemi uygulamasıyla hizmet vereceği açıklanmıştır (Türkiye Noterler Birliği, 2020).

Sonuç Ve Değerlendirme

Dünyanın birçok ülkesi gibi Türkiye'de de Covid-19 pandemisi endişeyle takip edilmektedir. 10 Mart 2020'de 1 vaka tespit edilmiş, 17 Mart'ta ise 1 kişi Covid-19 nedeniyle vefat etmiştir. 31 Mart 2020 itibari ile toplam vaka sayısı 13.531 olmuş ve 214 ölüm gerçekleşmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020j). Bu süreçte Sağlık Bakanlığı bünyesinde oluşturulan Bilim Kurulu'nun tavsiye ve kararları hükümet tarafından ivedilikle uygulamaya koyulmuştur. Bu süreçte başta Sağlık Bakanlığı olmak üzere bütün bakanlıkların ve diğer resmi kurumların ortaklaşa hareket

ettikleri anlaşılmaktadır. Devlet kurumlarının uyumu tedbirlerin alınmasını hızlandırmış ve kolaylaştırmıştır. Sosyal mesafe, izolasyon ve evde kalmanın önemi medya, hükümet yetkilileri ve resmi kanallarca sürekli vurgulanmıştır. İlk vakanın çıkması ile takip eden 22 günde alınan kararlar ve uygulanan politikaların virüse karşı mücadelede mükemmel sayılmasa da iyi bir devlet refleksi olduğu düşünülmektedir. Bilhassa Cumhurbaşkanlığı nezdinde yapılan Covid19 gündemli kabine toplantılarının süreci yönetmede katılımcı fikir paylaşımı yönünden pozitif etkisinin bulunduğu aşikârdır. Fakat karar ve uygulamaların halkın tamamında karşılık bulması tam anlamıyla mümkün olmamıştır. Bunun sebebinin ise Türkiye'nin gelenekçi ve toplulukçu bir anlayışla sosyal bağlarının Avrupa ülkelerine nazaran kuvvetli bir ülke olmasından kaynaklandığını söylemek isabetli olacaktır. Bu nedenle olağanüstü hal ile sokağa çıkma yasağının ilan edilmesi tartışmaları söz konusu olmuşsa da yetkililerin ve uzmanların tavsiyesi herkesin kendi olağanüstü halini ilan etmesi yönünde olmuştur.

Türkiye'de salgının yayılım sürecinde Bakanlıkların kendi ilgi alanlarına giren konularda tedbirlerini alma noktasında ve diğer Bakanlıklar ile koordinasyon yürütmede olumsuz bir tablo görülmektedir. Hastanelerde virüslü hastalar için yeterince yatak ve sağlık personelinin bulunması, yağma olaylarının ve gıda stokçuluğunun yapılmaması küresel ve ulusal kriz döneminde bir ülkede sürecin başarılı yürütüldüğünün işareti sayılabilir. Bu anlamda Bakanlıkların kriz yönetiminde olumlu bir sınav verdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Tüm bunlardan hareketle hükümet politikalarının virüsle mücadelede başarılı olduğu kanısının bu çalışmanın ana savı olduğu söylenebilir.

Dünyanın herhangi bir ülkesinde salgın ortaya çıktığı zaman, salgın görülen ülkelerin komşu ülkeleri başta olmak üzere tüm ülkeler tedbirlerini almalıdırlar. Bu dönemde ülkede salgına özel bilim kurulunun kurulması devletin atacağı adımlara rehberlik etmektedir. Hükümetler Türkiye örneğinde olduğu gibi ani kararlar alabilmelidir. Türkiye'nin pandemi sürecinde kazandığı deneyimlerini diğer ülkeler ile paylaşmasının küresel sağlığa katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Başta İtalya, İspanya, Fransa, İngiltere gibi Avrupa ülkeleri olmak üzere ABD'de salgın hızla yayıldığından bu ülkeler ile Türkiye'nin ilk günlerdeki Covid-19 ile mücadele politikalarını kıyaslayacak araştırmacılar için bu makalenin bir referans olacağı ümit edilmektedir.

Kaynakça

- Ahmad, T., and Hui Jin. (2020). One health approach and coronavirus Disease 2019. *Human Vaccines & Immunotherapeutics*, 1-2, <https://doi.org/10.1080/21645515.2020.1732168>
- Ajami, R. (2020). Globalization, the challenge of COVID-19 and oil price uncertainty. *Journal of Asia-Pacific Business*, :1-3, <https://doi.org/10.1080/10599231.2020.1745046>
- Ali, I. (2020). The COVID-19 pandemic: Making sense of rumor and fear. *Medical Anthropology*, 39(5), 1-4, <https://doi.org/10.1080/01459740.2020.1745481>
- Dhama, K., Sharun, K., Tiwari, R., Dadar, M., Malik, Y. S., Singh, K. P., and Chaicumpa, W. (2020). COVID-19, an emerging coronavirus infection: advances and prospects in designing and developing vaccines, immunotherapeutics, and therapeutics. *Human Vaccines & Immunotherapeutics*, 1-3, <https://doi.org/10.1080/21645515.2020.1735227>
- Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı (2020, 27 Mart), Din işleri yüksek kurulu'ndan cuma namazıyla ilgili açıklama. <https://kurul.diyanet.gov.tr/Duyuru-Detay/Duyurular/640/din-isleri-yuksekkurulu-ndan-cuma-namazıyla-ilgili-aciklama>
- Gong, B., Zhang, S., Yuan, L., Chen, and Balance, K. Z. (2020). act: minimizing economic loss while controlling novel coronavirus pneumonia. *Journal of Chinese Governance*, 1-19, <https://doi.org/10.1080/23812346.2020.1741940>

- Gu, E., and Li, L. (2020). Crippled community governance and suppressed scientific/professional communities: a critical assessment of failed early warning for the COVID-19 outbreak in China. *Journal of Chinese Governance*, 1-18, <https://doi.org/10.1080/23812346.2020.1740468>
- Henwood, A. F. (2020). Coronavirus disinfection in histopathology. *Journal of Histotechnology* March, 1-3, <https://doi.org/10.1080/01478885.2020.1734718>
- Loeffelholz, M. J., and Tang, Y. W. (2020). Laboratory diagnosis of emerging human coronavirus infections - the state of the art. *Emerging Microbes & Infections*, 9(1):747-56, <https://doi.org/10.1080/22221751.2020.1745095>
- Manderson, L., and Levine, S. (2020). COVID-19, risk, fear, and fallout. *Medical Anthropology*, 1-3, <https://doi.org/10.1080/01459740.2020.1746301>
- RTÜK a (2020, 18 Mart), <https://www.rtuk.gov.tr/spot-filmler/3717/5673/6112-sayili-radyo-ve-televizyonlarin-kurulus-ve-yayin-hizmetleri-hakkinda-kanunun-14-maddesinin-5-fikrasi-kapsaminda-kabul-edilen-zorunlu-yayinlar.html>.
- RTÜK b (2020, 29 Mart), <https://www.rtuk.gov.tr/spot-filmler/3717/5673/6112-sayili-radyo-ve-televizyonlarin-kurulus-ve-yayin-hizmetleri-hakkinda-kanunun-14-maddesinin-5-fikrasi-kapsaminda-kabul-edilen-zorunlu-yayinlar.html>.
- Seah, I., and Agrawal, R. (2020). Can the coronavirus disease 2019 (COVID-19) affect the eyes?. A review of coronaviruses and ocular implications in humans and animals. *Ocular Immunology and Inflammation* 2020:1-5, <https://doi.org/10.1080/09273948.2020.1738501>
- Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü a (2020, 21 Mart). *Koronavirüs (COVID-19) hakkında*. <http://web.shgm.gov.tr/tr/genel-duyurular/6336-koronavirus-covid-19-hakkinda>.
- Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü b (2020, 30 Mart). *Uçuş durdurma tablosu*. (Accessed 30 March 2020) <http://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/Covid-19/Ucus-Durdurma-Tablosu.pdf>.
- Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü, c (2020, 27 Mart), <http://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/Covid-19/27-03-2020-NOTAM-COVID-19.pdf>
- T.C. Adalet Bakanlığı, Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği (2020, 23 Mart), <http://www.basin.adalet.gov.tr/Etkinlik/koronaviruse-karsi-adliyelerde-ve-noterliklerde-nobet-sistemi-basliyor>.
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı a (2020, 18 Mart), *Strateji Geliştirme Başkanlığı, bildiri 2020/2, sayı: 96007696-010-06-49, konu: koronavirüs (covid-19) tedbirleri*. <https://kms.kaysis.gov.tr/Home/kurum/24304011>.
- T.C. Aile, Çalışma Ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı b (2020 13 Mart), *Bakan Selçuk: Yeni tip koronavirüs tedbirleri kapsamında biyometrik kimlik doğrulama sistemi uygulama zorunluluğunu askıya aldık*. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/haberler/bakan-selcuk-yeni-tip-koronavirus-tedbirleri-kapsaminda-biyometrik-kimlik-dogrulama-sistemi-uygulama-zorunlulugunu-askiya-aldik/>.
- T.C. Aile, Çalışma Ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı c (Accessed 18 March 2020), <https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/haberler/bakan-selcuk-bakanligimiz-tarafindan-acilis-izni-verilen-ozel-kres-gunduz-bakimevleri-ile-ozel-cocuk-kulupleri-16-mart-tan- itibaren-bir-sonraki-aciklamamiza-kadar-tatil-edilmistir/>.

- T.C. Aile, Çalışma Ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı d (2020, 18 Mart), *Bakanlığımızdan işaret dilinde koronavirüs uyarıları*. (Accessed 18 March 2020) <https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/haberler/bakanligimizdan-isaret-dilinde-korona-virus-uyarilari/>.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı (2020, 14 Temmuz), <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/117037/-ulkemizin-maruz-kaldigi-virus-tehdidinin-en-kisa-surede-bertaraf-edilmesi-icin-devlet-olarak-tum-imk-nlarimizi-seferber-ettik->
- T.C. Gençlik Ve Spor Bakanlığı a (2020, 18 Mart), *Umreden dönen vatandaşlar KYK yurtlarında misafir ediliyor*. <https://www.gsb.gov.tr/HaberDetaylari/1/1/184696/umreden-donen-vatandaslar-kyk-yurtlarinda-misafir-ediliyor.aspx>.
- T.C. Gençlik Ve Spor Bakanlığı b (2020, 22 Mart), *Kamuoyuna duyuru*. <https://www.gsb.gov.tr/HaberDetaylari/1/1/184694/kamuoyuna-duyuru.aspx>.
- T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı c (2020 15 Mart) <https://www.gsb.gov.tr/HaberDetaylari/1/1/184694/kamuoyuna-duyuru.aspx>
- T.C. İçişleri Bakanlığı a (2020, 16 Mart), *81 il valiliğine koronavirüs tedbirleri konulu ek bir genelge daha gönderildi*”. <https://www.icisleri.gov.tr/81-il-valiligine-koronavirus-tedbirleri-konulu-ek-genelge-gonderildi>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı b (2020, 21 Mart), *Koronavirüs salgını ile mücadele kapsamında lokantalarla ilgili ek genelge*. <https://www.icisleri.gov.tr/koronavirus-salgini-ile-mucadele-kapsaminda-lokantalarla-ilgili-ek-genelge>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı c (2020, 27 Mart), *Koronavirüs salgını ile mücadele kapsamında pazar/satış yerleri ile ilgili ek genelge*”. <https://www.icisleri.gov.tr/koronavirus-salgini-ile-mucadele-kapsaminda-pazar-satis-yerleri-ile-ilgili-ek-genelge>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı d (2020, 22 Mart), *65 yaş ve üstü ile kronik rahatsızlığı olanlara sokağa çıkma yasağı ek genelgesi*. <https://www.icisleri.gov.tr/65-yas-ve-ustu-ile-kronik-rahatsizligi-olanlara-sokaga-cikma-yasagi-ek-genelgesi>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı e (2020, 26 Mart), *Koronavirüs salgını ile mücadele kapsamında toplantılarla ilgili ek genelge*. <https://www.icisleri.gov.tr/koronavirus-salgini-ile-mucadele-kapsaminda-toplantilarla-ilgili-ek-genelge>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı f (2020, 24 Mart), *Koronavirüs salgını ile mücadele kapsamında marketlerle ilgili ek genelge*. <https://www.icisleri.gov.tr/koronavirus-salgini-ile-mucadele-kapsaminda-marketlerle-ilgili-ek-genelge>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı g (2020, 27 Mart), *Koronavirüs salgını ile mücadele kapsamında pazar/satış yerleri ile ilgili ek genelge*. <https://www.icisleri.gov.tr/koronavirus-salgini-ile-mucadele-kapsaminda-pazar-satis-yerleri-ile-ilgili-ek-genelge>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı h (27 Mart 2020), *Koronavirüs salgını ile mücadele kapsamında park, mesire, piknik yerleri ile ilgili ek genelge*. <https://www.icisleri.gov.tr/koronavirus-salgini-ile-mucadele-kapsaminda-park-mesire-piknik-yerleri-ile-ilgili-ek-genelge>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı i (2020, 28 Mart), *Koronavirüs tedbirleri kapsamında şehirlerarası otobüs yolcu taşımacılığı ile ilgili ek genelge*. <https://www.icisleri.gov.tr/koronavirus-tebdirleri-kapsaminda-sehirlerarasi-otobus-yolcu-tasimaciligi-ile-ilgili-ek-genelge>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı j (2020, 30 Mart), *Koronavirüs tedbirleri kapsamında ticari taksilerle ilgili genelge*. <https://www.icisleri.gov.tr/81-il-valiligine-koronavirus-tedbirleri-kapsaminda-ticari-taksilerle-ilgili-genelge>.

- T.C. Milli Savunma Bakanlığı (2020, 18 Mart), *Bakan Akar, koronavirüs'e karşı alınan tedbirleri açıkladı.* <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/1732020-18748>.
- T.C. Resmi Gazete (22.03.2020, Sayı: 31076), *Konu: covid19 kapsamında kamu çalışanlarına yönelik ilave tedbirler.* <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/03/20200322M1-1.pdf>.
- T.C. Resmi Gazete (24.03.2020, Sayı: 31078 Madde: 1), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/03/20200324M1-1.pdf>.
- T.C. Sağlık Bakanlığı a (2020 14 Temmuz) <https://covid19.saglik.gov.tr/>
- T.C. Sağlık Bakanlığı b (2020 17 Mart), *Halk sağlığı genel müdürlüğü hac ve umre ibadeti sırasında enfeksiyon bulaşının önlenmesi rehberi.* https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/Bulasici-hastaliklar/db/hacveumre/hac_umre_rehber_taslak_1.pdf
- T.C. Sağlık Bakanlığı c (2020, 17 Mart), *Yeni koronavirüs (COVID-19) rehberi.* https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/covid19/afisler/yeni/COVID-19_KTAPIK_A6.pdf.
- T.C. Sağlık Bakanlığı d (2020 1 Nisan), *Koronavirüs Riskine Karşı 14 Kural.* https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/covid19/afisler/yeni/SB_14_kural_afis1_50x70cm.pdf.
- T.C. Sağlık Bakanlığı e (2020, 19 Mart), *Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü,* <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/covid19-formlar>.
- T.C. Sağlık Bakanlığı f (2020, 21 Mart), *Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Sayı: 14500235-403.99/, konu: pandemi hastaneleri.* https://im.haberturk.com/images/others/2020/03/20/pandemi_genelge.pdf.
- T.C. Sağlık Bakanlığı g (2020, 11 Mart), *“Koronavirüs, Alacağımız Tedbirlerden Güçlü Değildir”.* <https://www.saglik.gov.tr/TR,64383/koronavirus-alacagimiz-tedbirlerden-guclu-degildir.html>.
- T.C. Sağlık Bakanlığı h (2020, 21 Şubat), *“Sağlık bakanı Koca, koronavirüse ilişkin son durumu değerlendirdi”.* <https://www.saglik.gov.tr/TR,64066/saglik-bakani-koca-koronaviruse-iliskin-son-durumu-degerlendirdi.html>.
- T.C. Sağlık Bakanlığı i (2020, 22 Mart), *Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü,* <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/covid-19-haberler/ulkemizden-ucus-kisitlamasi-olan-ulkeler.html>
- T.C. Sağlık Bakanlığı j (2020, 31 Mart), https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/depo/vaka_sayilari/31mart2020-2.jpg.
- T.C. Tarım Ve Orman Bakanlığı (2020, 26 Mart), *Tarım ve Orman Bakanlığında ekmek için kovid-19 genelgesi.* <https://www.tarimorman.gov.tr/Haber/4446/Tarim-Ve-Orman-Bakanligindan-Ekmek-Icin-Kovid-19-Genelgesi>.
- T.C. Ticaret Bakanlığı a (2020, 13 Mart), *Kovid-19 tedbirleri kapsamında tüm fuarlar 1 Mayıs sonrasına ertelendi.* <https://ticaret.gov.tr/haberler/kovid-19-tedbirleri-kapsaminda-tum-fuarlar-1-mayis-sonrasina-ertelendi>.
- T.C. Ticaret Bakanlığı b (2020, 18 Mart), <https://ticaret.gov.tr/haberler/bakan-pekcan-gida-urunlerinde-de-fahis-fiyatlar-goruyoruz-onlar-icin-de-geregi>.
- Türkiye Futbol Federasyonu a (2020, 30 Mart), *Koronavirüs (kovid-19) tedbirleri ve seyircisiz oynanacak maçlar hakkında.* <https://www.tff.org/default.aspx?pageID=687&ftxtID=33152>.

- Türkiye Futbol Federasyonu b (2020, 1 Nisan), *Ligler ileri bir tarihe ertelendi*. <https://www.tff.org/default.aspx?pageID=687&ftxtID=33181>.
- Türkiye Noterler Birliği (2020, 24 Mart 2020), *Koronavirüse karşı noterliklerde nöbet sistemi başlıyor*. <https://portal.tnb.org.tr/Sayfalar/HaberDetay.aspx?rid=489&tnb=HaberlerListesi>.
- WHO a (2020, April, 2), *WHO Emergencies press conference on novel coronavirus*. Geneva, Switzerland. https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/transcripts/who-audio-emergencies-coronavirus-press-conference-10feb2020-final.pdf?sfvrsn=680faf31_2
- WHO b (2020, March 29), *WHO Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Situation Report 55*. Geneva, Switzerland. https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200315-sitrep-55-covid-19.pdf?sfvrsn=33daa5cb_8
- WHO c (2020 March, 28), *Statement on the second meeting of the International Health Regulations (2005) Emergency Committee regarding the outbreak of novel coronavirus (2019-nCoV)*. Geneva, Switzerland. [https://www.who.int/news-room/detail/30-01-2020-statement-on-the-second-meeting-of-the-international-health-regulations-\(2005\)-emergency-committee-regarding-the-outbreak-of-novel-coronavirus-\(2019-ncov\)](https://www.who.int/news-room/detail/30-01-2020-statement-on-the-second-meeting-of-the-international-health-regulations-(2005)-emergency-committee-regarding-the-outbreak-of-novel-coronavirus-(2019-ncov)).
- WHO d (2020, March 11), *WHO director-general's opening remarks at the media briefing on COVID-19 - 11 March 2020*, Geneva, Switzerland. <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>.
- WHO e (2020, April 1), *Situation Report 67*. Geneva, Switzerland. https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200331-sitrep-71-covid-19.pdf?sfvrsn=4360e92b_4.
- Wikipedia (2020, 14 Temmuz), *Koronavirüs Bilim Kurulu*, https://tr.wikipedia.org/wiki/Koronavir%C3%BCs_Bilim_Kurulu
- Wu, F., Zhao, S., Yu, B., Chen, Y. M., Wang, W., Song, Z. G., et al., (2020). A new coronavirus associated with human respiratory disease in China. *Nature*, 579:265-69, <https://doi.org/10.1038/s41586-020-2008-3>
- www.trthaber.com (2020, 28 Mart), *Cumhurbaşkanı Erdoğan yeni tedbirleri açıkladı*. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-yeni-tedbir-paketini-hayata-gecirmeyi-kararlastirdik-470824.html>.
- YÖK a (2020, 1 Nisan), *Koronavirüs (covid-19) bilgilendirme notu*: https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/coronavirus_bilgilendirme_1.aspx.
- YÖK b (2020, 26 Mart), *Basın açıklaması*, 26.03.2020. <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/YKS%20Ertelenmesi%20Bas%C4%B1n%20A%C3%A7%C4%B1klamas%C4%B1.aspx>.
- Youtube, (2020, 1 Nisan), *Sizi ve Türkiye'yi Koronavirüs Riskinden Koruyacak 14 Kural*, <https://www.youtube.com/watch?v=3Z7MrCQHO-k>
- Zhou, P., Yang, X. L., Wang, X. G., Hu, B., Zhang, L., Zhang, W., et al. (2020). A pneumonia outbreak associated with a new coronavirus of probable bat origin. *Nature* 579 (March):270-73, <https://doi.org/10.1038/s41586-020-2012-7>